

УДК 342.2

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

CONSTITUTIONAL PRINCIPLES OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE IN ECONOMIC SECURITY

Падалко Р.К.,

здобувач Національного університету біоресурсів і природокористування України

Стаття присвячена комплексному дослідженню конституційних засад діяльності органів внутрішніх справ України по забезпеченню економічної безпеки. На підставі аналізу наукових праць, Конституції України, а також узагальнення практики проведено класифікацію конституційно-правових норм щодо діяльності органів внутрішніх справ України по забезпеченню економічної безпеки. Вказується на необхідність доповнення Конституції України розділом «Національна безпека».

Ключові слова: конституційні основи, Конституція України, національна безпека, економічна безпека, правоохоронні органи, органи внутрішніх справ України.

Исследованы конституционные основы деятельности органов внутренних дел Украины по обеспечению экономической безопасности государства. На основании анализа научных трудов, Конституции Украины, а также правоприменительной практики проведено классификацию конституционно-правовых норм в исследуемой сфере. Подчеркнуто необходимость дополнения Конституции Украины разделом «Национальная безопасность».

Ключевые слова: конституционные основы, Конституция Украины, национальная безопасность, экономическая безопасность, правоохранительные органы, органы внутренних дел Украины.

Article is devoted to the study of complex constitutional principles of Internal Affairs of Ukraine to ensure economic security. Based on the analysis of scientific papers, the Constitution of Ukraine and practices summarizing the classification of constitutional and legal provisions relating to the activities of Internal Affairs of Ukraine to ensure economic security. Indicates the need to supplement the Constitution of Ukraine section "National Security".

Key words: constitutional foundations, the Constitution of Ukraine, national security, economic security, law enforcement agencies, Internal Affairs of Ukraine.

Постановка проблеми. В умовах становлення незалежності та державності України особливі вимоги висуваються до правового забезпечення перетворень, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя. Одним з пріоритетних завдань сучасних трансформаційних процесів виступає гарантування економічної безпеки держави і формування механізмів підвищення ефективності управління нею. Аналіз соціально-економічної ситуації в Україні показує, що причини загроз економічній безпеці мають яскраво виражений кримінальний характер, що зумовлює підвищену напругу, як в системі державної влади, так і в діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. За цих умов велике значення з боку держави і суспільства надається підвищенню ефективності правоохоронної діяльності, провідна роль в якій належить органам внутрішніх справ. Особливої актуальності набувають питання організаційних засад та діяльності правоохоронних органів в цілому і органів внутрішніх справ (далі – ОВС) зокрема в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Провідне місце у правовому регулюванні організації і діяльності органів виконавчої влади в цілому та органів внутрішніх справ зокрема, займають положення Конституції України [4]. Це зумовлено сутністю Конституції України як Основного Закону держави і суспільства, а також особливостями конституційних норм, які відрізняють їх від інших правових приписів [8; 11, с. 50-76].

Метою даної статті є дослідження конституційних засад діяльності ОВС в сфері забезпечення економічної безпеки

Стан дослідження. Окремі аспекти проблеми теорії національної в тому числі і економічної безпеки розглядалися в численних роботах вчених в галузі теорії права та держави, конституційного, адміністративного, міжнародного і інших галузей права. Дослідження даної проблеми містяться в роботах таких вчених, як І.В. Арістова, М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, І.П. Голосніченко, А.М. Колодій, Е.В. Кулага, Г.В. Новицький, А.Ю. Олійник, О.І. Олійник, В.Ф. Опришко, В.Ф. Погорілко, Л.А. Сидорчук, Ю.М. Тодика, К.Б. Толкачев, О.Ф. Фрицький, А.Г. Хабібুলін, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та інші. Однак, незважаючи на інтенсивність досліджень, присвячених різним аспектам зазначеної проблематики, багато її питань дотепер залишаються недослідженими та дискусійними.

Виклад основного матеріалу. Прийняття Конституції України відіграло надзвичайно важливу роль у створенні правових засад як забезпечення національної безпеки (у тому числі економічної) всередині країни, так і її інтеграції до міжнародної системи безпеки, а також сприяло становленню України як повноправного суб'єкта європейського і світового співтовариства, важливим чинником стабільності на європейському континенті [3, с. 61].

Конституція України безпосередньо не регулює діяльність ОВС по забезпеченню економічної безпеки, проте вона виступає загальною основою, що є підґрунтям для

всього розвитку правової і політичної систем держави, а відтак має визначальну роль щодо правового регулювання суспільних відносин в сфері діяльності ОВС щодо забезпечення економічної безпеки України.

В теорії конституційного права конституційні засади розвитку системи органів внутрішніх справ України розглядають як фундаментальні системотворчі положення установчого характеру, які закріплені в Конституції України і є юридичним підґрунтям правотворчості і правозастосування в системі органів внутрішніх справ України [5].

Конституційно-правові положення в сфері діяльності ОВС щодо забезпечення економічної безпеки умовно можна розділити на три групи:

I. Перша група охоплює норми-принципи загально-го характеру та змісту, які визначають сутність сучасної України як соціальної, демократичної, правової держави.

Як зазначає Маркуш М.А. [6], теорією держави і права визначено ряд загальних ознак, властивих виключно державі [2, с. 31-33; 9, с. 142; 10, с. 42-43, 69-70; 14, с. 63-66]: держава як демократична служить свободі як вищій цінності, сприяє рівному доступу до власності, рівним виборам, рівності прав на участь у здійсненні політичної влади, забезпеченню багатоманітності політичного й культурного життя; як правова – забезпечує організацію суспільного і державного життя на принципах права, гарантує правопорядок, сприяє досягненню особистістю самостійності і відповідальності за свої дії, дбає про обґрунтованість юридичних рішень, стабільність правової системи; як соціальна – визнає людину найвищою соціальною цінністю, гарантує соціальний захист з метою забезпечення кожному гідного рівня життя і своє призначення вбачає в забезпеченні громадянського миру й злагоди в суспільстві. Соціальна держава має обов'язок перед громадянами, зокрема, постійно поліпшувати соціальне забезпечення громадян [12, с. 176-177].

Зазначені ознаки знаходять своє втілення в нормах Конституції України. За Основним Законом Україна є демократична, соціальна, правова держава (стаття 1); права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (частина друга статті 3); в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 21); конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (частини друга, третя статті 22); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (частина перша статті 24); громадяни України мають право на соціальний захист (частина перша статті 46); конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64) та інші.

II. Друга група конституційних норм – спеціальні норми-принципи, які визначають основи організації та діяльності органів державної влади.

В цій частині слід мати на увазі, що органи державної влади, виходячи із своєї конституційної природи, «здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України» (частина друга статті 6 Конституції України). Вони «зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (частина друга статті 19 Конституції України). Натомість для «держави», як явища більш узагальненого, яке має іншу, якісно відмінну від будь-яких органів державної влади, власну конституційно-правову природу, Основний Закон України визначив як інші можливості, так і якісно відмінні в цьому випадку зобов'язання (наприклад, конституційні положення викладені у частині другій статті 3, частині

четвертій статті 13, частині п'ятій статті 17, частині третій статті 95 Конституції України) [7].

За Основним Законом України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції України). Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною в Рішенні від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 у справі про фінансування судів, метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є розмежування повноважень між різними органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади. Крім того, у Рішенні від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008 Конституційний Суд України наголосив, що неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу влади і є запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі.

Виключно законами України визначаються організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби (пункт 12 частини першої статті 92).

Вищим органом в системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених у статтях 85, 87 Конституції України, у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, здійснює визначені Конституцією та законами України повноваження, видає постанови і розпорядження в межах своєї компетенції (стаття 113, стаття 116, частина перша статті 117).

III. Третя група конституційних норм – спеціальні норми, які мають відношення до сфери діяльності ОВС щодо забезпечення економічної безпеки, а також містять принципи їх організації та функціонування.

За Основним Законом України забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом (частина третя статті 17); ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом, у разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом (стаття 29); кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга статті 55); кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (стаття 56); за віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність (частина друга статті 60); ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (стаття 61); особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (частина перша та третя статті 62).

Відповідно до ст. 107 Конституції України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері

національної безпеки і оборони Рада національної безпеки і оборони України, яка є координаційним органом при Президентові України. До її складу за посадою входить і Міністр внутрішніх справ України.

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади наділений конституційними повноваженнями спрямовувати і координувати діяльність міністерств, інших органів виконавчої влади (пункт 9 частини 1 статті 116), до яких належать і органи внутрішніх справ.

Червоною ниткою крізь зазначені групи конституційних норм проходить обов'язок держави щодо забезпечення економічної безпеки, що вказує на їх внутрішню єдність та взаємообумовленість.

Заслужовує на підтримку, висловлена в юридичній літературі позиція про необхідність доповнення Конституції України розділом «Національна безпека». Саме такий розділ і саме в Конституції України повинен містити так звані норми-начала, які закріплюють основні підвалини національної безпеки, тобто виконувати функції доктрини національної безпеки України [13]. Окремі норми мають бути присвячені питанням забезпечення економічної безпеки, оскільки на сьогоднішній день проблема економічної безпеки України є визначальною в контексті існування і розвитку України як суверенної держави.

Відповідно до Конституції України забезпечення економічної безпеки є однією з основних і постійних функцій держави, яка має універсальний характер, що виявляє себе у найрізноманітніших видах та сферах діяльності держави, взаєминах із структурами суспільства. Так, згідно зі ст. 17 Конституції України, найважливішими функціями держави є захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної

безпеки. Обов'язок забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Універсальний характер функції забезпечення економічної безпеки полягає в тому, що діяльність держави з її реалізації зачіпає усі сфери суспільного життя, втім не тільки не виключаючи, але і логічно передбачаючи необхідність формування цілої низки похідних функцій, в основі цілепокладання яких може бути задіяним об'єктний підхід. У будь-якому випадку вважаємо, що цілі та завдання держави, що ставляться в межах тієї чи іншої з її функцій, повинні отримати організаційно-правовий алгоритм їх реалізації [1, с. 238-239].

Висновки. Таким чином, аналіз Конституції України дозволяє виділити три групи конституційно-правових норм, які регламентують діяльність ОВС щодо забезпечення економічної безпеки: 1) норми-принципи загального характеру та змісту, які визначають сутність сучасної України як соціальної, демократичної, правової держави; 2) спеціальні норми-принципи, які визначають основи організації та діяльності органів державної влади; 3) спеціальні норми, які мають відношення до сфери діяльності ОВС щодо забезпечення економічної безпеки, а також містять принципи їх організації та функціонування.

Зазначені вище конституційні основи діяльності ОВС в сфері забезпечення економічної безпеки України деталізуються й знаходять свій розвиток у різних за своєю силою і юридичною природою актах законодавства. Конституція – це свого роду несуча конструкція, на якій будується практично все законодавство України [8, с. 13].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Задахайло Д. Сучасні функції держави в контексті модернізації конституційно-правового регулювання / Д. Задахайло // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 2 (57). – С. 232-240.
2. Комаров С.А. Общая теория государства и права. – СПб : Питер, 2004. – С. 31-33.
3. Конституція України – основа модернізації держави та суспільства : матер. наук. конф. 21-22 червня 2001 р., Харків / упоряд. Ю.М. Грошевий, М.І. Панов. – Харків : Право, 2001. – 592 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Кулага Е.В. Конституційні засади розвитку системи органів внутрішніх справ України : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Кулага Еліна Вікторівна ; НАН України, Ін-т держави і права імені В.М. Корецького. – К., 2005. – 17 с.
6. Окрема думка судді Конституційного Суду України Маркуш М.А. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
7. Окрема думка судді Конституційного Суду України Стецюка П.Б. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
8. Оніщенко О.В. Конституція України як основне джерело конституційного права України : автореф. дисерт. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2005. – 20 с.
9. Популярна юридична енциклопедія. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 142.
10. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. – Харків : Консум; Ун-т вн. справ України, 2000. – С. 42-43, 69-70.
11. Совгіря О.В. Конституційне право України : навч. посіб. / Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 632 с.
12. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – С. 176-177.
13. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України : монографія. / Г.В. Новицький. – К. : Інтертехнологія, 2008. – 496 с.
14. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 63-66.
15. Юридична енциклопедія : в 6-ти т. // за ред. Ю.С. Шемшученко та ін. – К. : Укр. енцикл., 2003. – Т.2. – С. 80.